

INDIVIDUAL TA'LIM TRAEKTORIYASI – O'QUV JARAYONINING BARCHA TARKIBIY QISMLARINI TALABALARNING XUSUSIYATLARI VA EHTIYOJLARIGA MOSLASHTIRISH VOSITASI SIFATIDA

Munajat Oltibekovna Mustafoyeva

Jizzax viloyati pedagogik mahorat markazi katta o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20810731>

Annotatsiya. Mazkur maqolada individual ta'lim traektoriyasi tushunchasi, uning mazmun-mohiyati va o'quv jarayonining barcha tarkibiy qismlarini talabalar ehtiyojlari hamda individual xususiyatlariga moslashtirishdagi o'rni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilindi. Shuningdek, individual yondashuv asosida ta'lim jarayonini tashkil etish mexanizmlari, didaktik imkoniyatlari hamda samaradorligini oshirish yo'llari yoritiladi.

Kalit so'zlar: Individual ta'lim traektoriyasi, differensial yondashuv, individualizatsiya, ta'lim jarayoni, kompetentlik, moslashuvchan ta'lim, pedagogik texnologiyalar.

Индивидуальная образовательная траектория как средство адаптации всех составляющих образовательного процесса к особенностям и потребностям студентов

Аннотация. В данной статье с научно-теоретической точки зрения анализируются понятие индивидуальной образовательной траектории, её сущность и значение в адаптации всех составляющих образовательного процесса к потребно-

стям и индивидуальным особенностям студентов. Также рассматриваются механизмы организации образовательного процесса на основе индивидуального подхода, его дидактические возможности и пути повышения эффективности.

Ключевые слова: индивидуальная образовательная траектория, дифференцированный подход, индивидуализация, образовательный процесс, компетентность, адаптивное обучение, педагогические технологии.

Individual educational trajectory as a means of adapting all components of the educational process to students' characteristics and needs

Abstract. This article analyzes the concept of an individual educational trajectory, its essence and content, as well as its role in adapting all components of the educational process to students' needs and individual characteristics from a scientific and theoretical perspective. It also highlights the mechanisms for organizing the educational process based on an individual approach, its didactic potential,

and ways to enhance its effectiveness.

Keywords: individual educational trajectory, differentiated approach, individualiza-

tion, educational process, competence, flexible learning, pedagogical technologies.

Kirish

Hozirgi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri – o'quv jarayonini shaxsga yo'naltirilgan holda tashkil etishdir. An'anaviy ta'lim modellarida barcha talabalar uchun yagona mazmun, bir xil o'qitish usullari va bir xil baholash mezonlari qo'llanilishi natijasida individual farqlar yetarlicha hisobga olinmas edi. Bu esa ko'p hollarda talabalarning intellektual salohiyatini to'liq namoyon qilishga to'sqinlik qilib kelgan. Shu bois zamonaviy pedagogikada ta'limni individuallashtirish va differensiallashtirish masalalari ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

Individual ta'lim traektoriyasi ushbu muammolarni hal etishga qaratilgan innovatsion yondashuv sifatida qaraladi. U talabaning shaxsiy xususiyatlari, bilish imkoniyatlari, qiziqishlari, kasbiy maqsadlari hamda o'quv faoliyati sur'atini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini loyihalashni nazarda tutadi. Mazkur yondashuv orqali har bir talabaga o'z imkoniyatlariga mos ravishda rivojlanish sharoiti yaratiladi, bu esa ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Zamonaviy ta'lim tizimida ro'y berayotgan tub o'zgarishlar, avvalo, ta'limning inson omiliga yo'naltirilishi, shaxsning individual imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishga qaratilganligi bilan izohlanadi. Global axborotlashuv, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va mehnat bozorining

transformatsiyasi sharoitida an'anaviy ta'lim modellari o'zining moslashuvchanlik darajasini yo'qota boshladi. Shu sababli individual ta'lim traektoriyasi (ITT) zamonaviy pedagogikaning muhim ilmiy-amaliy yo'nalishlaridan biri sifatida shakllanmoqda.

L.S. Vygotskiy ta'lim va rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilib, ta'lim jarayoni shaxsning "yaqin rivojlanish zonasi"ga tayanishi zarurligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, "ta'lim rivojlanish jarayonini boshqaradi va uni yangi bosqichga olib chiqadi" (Vygotskiy, 1999). Ushbu yondashuv individual ta'lim traektoriyasining psixologik asosini tashkil etadi.

B.S. Bloom tomonidan ishlab chiqilgan kognitiv maqsadlar taksonomiyasi ta'lim natijalarini bosqichma-bosqich shakllantirish imkonini beradi. Bloom ta'lim jarayonini "bilishdan baholashgacha bo'lgan tizimli rivojlanish" sifatida talqin etib, o'quvchilarning individual o'zlashtirish darajalarini hisobga olish zarurligini asoslaydi (Bloom, 1956). Bu esa ITTning didaktik asoslarini mustahkamlaydi.

A.V. Xutorskoy shaxsga yo'naltirilgan ta'limni rivojlantirar ekan, individual ta'lim traektoriyasini "talabaning shaxsiy ta'lim yo'lini mustaqil loyihalashi va amalga oshirishi" sifatida izohlaydi. Unga ko'ra, ta'lim jarayoni faqat bilim uzatish emas, balki shaxsning o'z ta'lim strategiyasini qurish jarayonidir (Хуторской, 2007).

E.S. Po'lat esa zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta'limdagi rolini tahlil qilib, elektron ta'lim muhitlari individual yondashuvni amalga oshirish uchun keng imkoniyatlar yaratishini ta'kidlaydi. Uning fikricha, "raqamli ta'lim resurslari har bir o'quvchi uchun moslashtirilgan ta'lim trayektoriyasini yaratishga xizmat qiladi" (Po'lat, 2008).

Shuningdek, G.K. Selevko pedagogik texnologiyalarni tahlil qilar ekan, ta'limni individuallashtirish zamonaviy didaktikaning asosiy tamoyillaridan biri sifatida ko'rsatadi (Селевко, 1998). E.F. Zeer esa kasbiy ta'limda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni rivojlantirib, individual traektoriyalar kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda muhim omil ekanini asoslaydi (Зеер, 2002).

Xalqaro tajriba ham individual ta'lim traektoriyasining dolzarbligini tasdiqlaydi. UNESCO (2015) hisobotida ta'lim tizimlarini insonparvarlashtirish va individual ehtiyojlarga moslashtirish global ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. OECD (2018) hujjatlarida esa "Education 2030" konsepsiyasi doirasida har bir o'quvchining individual o'quv yo'nalishini qo'llab-quvvatlash zarurligi qayd etiladi.

O'zbekiston pedagog olimlari ham ushbu yo'nalishda muhim tadqiqotlar olib borgan. N.N. Azizxodjayeva pedagogik texnologiyalarni tahlil qilib, o'qitish jarayonini individuallashtirish o'quv samaradorligini oshirishning asosiy omillaridan biri ekanini ta'kidlaydi (Azizxodjayeva, 2006). Yuqoridagi ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, individual ta'lim traektoriyasi zamonaviy

ta'lim tizimining nazariy va amaliy asoslarini birlashtiruvchi muhim konsepsiya hisoblanadi. U ta'lim jarayonining barcha tarkibiy qismlarini – maqsad, mazmun, metod, vosita va baholash tizimini – talabalarning individual xususiyatlariga moslashtirish orqali ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Shu nuqtai nazardan, individual ta'lim traektoriyasini ilmiy jihatdan tadqiq etish va uni ta'lim amaliyotiga joriy etish zamonaviy pedagogikaning dolzarb vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda. Individual ta'lim traektoriyasi – bu talabaning shaxsiy xususiyatlari, bilim darajasi, qiziqishlari va kasbiy maqsadlariga mos ravishda shakllantirilgan o'quv faoliyati yo'nalishidir. U quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- o'quv mazmunini individuallashtirish;
- o'qitish metod va vositalarini moslashtirish;
- ta'lim sur'atini individual tarzda belgilash;
- baholash mezonlarini differentsiallashtirish.

Mazkur traektoriya talabaning mustaqil rivojlanishini ta'minlash bilan birga, uning intellektual va kasbiy kompetensiyalarini samarali shakllantirishga xizmat qiladi. Individual ta'lim traektoriyasi o'quv jarayonining barcha asosiy komponentlariga ta'sir ko'rsatadi:

1. Maqsad komponenti. Individual ta'lim traektoriyasida maqsad komponenti markaziy o'rinni egallaydi va u butun o'quv jarayonining yo'nalishini belgilab beradi. An'anaviy ta'lim tizimida maqsadlar, odatda, barcha talabalar uchun yagona tarzda shakllantirilgan bo'lib, ular

umumiy o'quv natijalariga erishishni ko'zda tutadi. Biroq individual yondashuv sharoitida maqsad komponenti har bir talabaning shaxsiy xususiyatlari, bilish imkoniyatlari, qiziqishlari va kasbiy maqsadlarini hisobga olgan holda qayta loyihalanadi.

Individual ta'lim traektoriyasi doirasida maqsadlarni belgilash jarayoni diagnostik tahlildan boshlanadi. Ya'ni, talabaning boshlang'ich bilim darajasi, kognitiv qobiliyatlari, o'quv motivatsiyasi va kasbiy yo'nalishi aniqlanadi. Shu asosda uning qisqa muddatli (joriy o'quv vazifalariga oid), o'rta muddatli (modul yoki fan doirasidagi) va uzoq muddatli (kasbiy rivojlanishga qaratilgan) maqsadlari shakllantiriladi. Bu esa ta'lim jarayonini aniq va maqsadli tashkil etish imkonini beradi.

Maqsad komponentining yana bir muhim jihati – uning ierarxik va moslashuvchan xarakteri hisoblanadi. Ya'ni, umumiy ta'lim standartlarida belgilangan maqsadlar individual maqsadlar bilan uyg'unlashtiriladi. Bunda davlat ta'lim standartlari doirasida belgilangan kompetensiyalar saqlanib qoladi, ammo ularga erishish yo'llari va sur'ati individuallashtiriladi. Shu tariqa, standartlashtirish va individuallashtirish o'rtasidagi muvozanat ta'minlanadi.

Individual maqsadlarni belgilashda kompetentlikka asoslangan yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yerda e'tibor faqat bilimlarni o'zlashtirishga emas, balki ularni amalda qo'llash, tahlil qilish, mustaqil qaror qabul qilish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan. Natijada maqsadlar bilim, ko'nikma va kompetensiyalar integratsiyasi asosida shakllanadi.

Maqsad komponentini amalga oshirishda refleksiya va qayta aloqaning ahamiyati ham katta. Talaba o'z maqsadlarini anglashi, ularga erishish jarayonini baholashi va zarur hollarda ularni korrekktirovka qilishi lozim. Bu esa uning o'quv faoliyatida onglilik va mas'uliyatni oshiradi. O'qituvchi esa maslahatchi va yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi sifatida ishtirok etib, talabaning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi.

Shunday qilib, individual ta'lim traektoriyasida maqsad komponenti nafaqat o'quv jarayonining yo'nalishini belgilaydi, balki talabaning shaxsiy va kasbiy rivojlanishini ta'minlovchi strategik omil sifatida xizmat qiladi. Uning to'g'ri tashkil etilishi ta'lim samaradorligini oshirish va talabalarning individual salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

2. Mazmun komponenti. Individual ta'lim traektoriyasida mazmun komponenti o'quv jarayonining asosiy didaktik o'zagini tashkil etadi hamda u ta'lim maqsadlariga erishishni ta'minlovchi bilim, ko'nikma va kompetensiyalar tizimini ifodalaydi. An'anaviy ta'lim modellarida mazmun ko'proq standartlashtirilgan va barcha talabalar uchun bir xil tarzda taqdim etilgan bo'lsa, individual yondashuv sharoitida u talabalarning shaxsiy xususiyatlari, ehtiyojlari va kasbiy maqsadlariga mos ravishda variativ xarakter kasb etadi.

Individual ta'lim traektoriyasida mazmun komponentni shakllantirish, avvalo, ta'lim mazmunini differensiallash va individuallashtirish tamoyillariga asoslanadi. Bu jarayonda o'quv materiallari bir nechta darajalarda

tuziladi: bazaviy (barcha talabalar uchun majburiy), variativ (qiziqish va ehtiyojlarga qarab tanlanadigan) va ixtisoslashgan (kasbiy yo'nalishga moslashtirilgan) qismlardan iborat bo'ladi. Bunday ko'p bosqichli tuzilma har bir talabaga o'z imkoniyatlari va maqsadlariga mos bilimlarni o'zlashtirish imkonini beradi.

Mazmun komponentni individuallashtirishda modulli o'qitish texnologiyasi muhim o'rin tutadi. Modullar mustaqil o'quv birliklari sifatida shakllantirilib, ularning har biri muayyan kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan bo'ladi. Talaba o'z individual ta'lim traektoriyasiga muvofiq ravishda modullarni tanlash va o'zlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa ta'lim jarayonini moslashuvchan va dinamik tizimga aylantiradi. Shuningdek, mazmun komponentni shakllantirishda fanlararo integratsiya tamoyili muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy ta'limda murakkab muammolarni hal etish uchun turli fan sohalaridagi bilimlarni integratsiyalash talab etiladi. Individual ta'lim traektoriyasida bu jarayon talabaning qiziqishlari va kasbiy yo'nalishiga qarab tashkil etiladi, natijada u kompleks va tizimli fikrlash qobiliyatiga ega bo'ladi.

Mazmunni tanlash va tashkil etishda raqamli ta'lim resurslari va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o'rni alohidadir. Elektron darsliklar, onlayn kurslar, multimedia materiallar va interaktiv simulyatsiyalar o'quv mazmunini boyitadi va uni individuallashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ayniqsa, adaptiv o'qitish tizimlari talabaning o'quv faoliyati natijalariga qarab mazmunni avtomatik ravishda moslashtirish imkonini beradi. Mazmun komponentning yana bir muhim

jihati – uning kompetentlikka yo'naltirilganligi hisoblanadi. Bu yerda mazmun faqat nazariy bilimlarni emas, balki ularni amaliy faoliyatda qo'llash, tahlil qilish, modellashtirish va muammolarni hal etish ko'nikmalarini ham qamrab oladi. Shu bois mazmunda amaliy topshiriqlar, keyslar, loyihalar va tadqiqot elementlariga keng o'rin beriladi. Bundan tashqari, mazmun komponent dinamik xarakterga ega bo'lib, u talabaning rivojlanish jarayoniga mos ravishda o'zgarib boradi. Ya'ni, talabaning bilim darajasi oshgan sari mazmun murakkablashtiriladi, yangi elementlar bilan boyitiladi yoki qayta tashkil etiladi. Bu esa ta'lim jarayonining uzluksizligi va izchilligini ta'minlaydi. Individual ta'lim traektoriyasida mazmun komponenti ta'limning shaxsga yo'naltirilganligini ta'minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Uning ilmiy asosda tashkil etilishi talabalarning individual ehtiyojlarini qondirish, ularning intellektual va kasbiy salohiyatini rivojlantirish hamda ta'lim samaradorligini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Metod va vositalar. Individual ta'lim traektoriyasida metod va vositalar komponenti o'quv jarayonining amaliy jihatini belgilangan maqsad va mazmunni samarali amalga oshirish mexanizmlarini ifodalaydi. Ushbu komponent ta'lim jarayonini tashkil etishda qo'llaniladigan pedagogik usullar, texnologiyalar va texnik vositalar majmuasini qamrab oladi hamda ularni talabalarning individual xususiyatlari va ehtiyojlariga moslashtirishni nazarda tutadi.

An'anaviy ta'lim tizimida o'qitish metodlari ko'proq reproduktiv xarakterga ega bo'lib, bilimlarni tayyor holda uzatishga qaratilgan

edi. Individual ta'lim traektoriyasi sharoitida esa ustuvorlik faol, interaktiv va talabaning mustaqil ta'lim faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi metodlarga beriladi. Jumladan, muammoli o'qitish, loyihaviy faoliyat, tadqiqotga asoslangan o'qitish, keys-metod va interfaol o'qitish texnologiyalari keng qo'llaniladi. Bunday metodlar talabaning tanqidiy fikrlash, tahlil qilish, qaror qabul qilish va amaliy faoliyatga tayyorgarlik kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Metodlarni individuallashtirish jarayonida har bir talabaning bilish uslubi (vizual, audial, kinestetik), o'quv sur'ati va tayyorgarlik darajasi hisobga olinadi. Masalan, vizual qabul qilishga moyil talabalar uchun grafik materiallar, sxemalar va vizual modellardan keng foydalanilsa, analitik fikrlash ustun bo'lgan talabalar uchun muammoli vazifalar va tadqiqot elementlari ustuvor ahamiyat kasb etadi. Shu tariqa o'qitish metodlari differensiallashtirilgan holda qo'llaniladi.

Vositalar komponenti esa metodlarni amalga oshirishda xizmat qiluvchi moddiy va raqamli resurslarni o'z ichiga oladi. Zamonaviy ta'lim muhitida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ushbu komponentning asosiy elementiga aylangan. Elektron ta'lim platformalari, multimedia vositalari, virtual laboratoriyalar, simulyatsiya dasturlari va onlayn ta'lim resurslari individual ta'lim traektoriyasini qo'llab-quvvatlashda muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, adaptiv ta'lim tizimlari talabaning faoliyatini tahlil qilib, unga mos o'quv materiallari va topshiriqlarni avtomatik ravishda taklif etadi. Shu bilan birga, metod va vositalarning uyg'unligi muhim didaktik

shart hisoblanadi. Tanlangan metodlar ularni amalga oshirishga xizmat qiluvchi vositalar bilan muvofiq bo'lishi lozim. Masalan, modellashtirishga asoslangan o'qitish metodi simulyatsiya dasturlari yoki kompyuter modellari bilan ta'minlanganda yuqori samara beradi, interfaol metodlar esa multimedia va onlayn muloqot platformalari orqali yanada samarali amalga oshiriladi.

Metod va vositalar komponentining yana bir muhim jihati – uning moslashuvchanligi va variativligidir. Ta'lim jarayonida talabaning rivojlanish dinamikasiga qarab metodlar va vositalar o'zgartirilishi yoki takomillashtirilishi mumkin. Bu esa individual ta'lim traektoriyasining uzluksiz rivojlanishini ta'minlaydi.

Individual ta'lim traektoriyasida metod va vositalar komponenti ta'lim jarayonini samarali tashkil etishning amaliy asosini tashkil etadi. Ularning ilmiy asoslangan holda tanlanishi va talabalar xususiyatlariga moslashtirilishi ta'lim sifatini oshirish, talabalarning faolligini kuchaytirish va ularning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

4. Tashkiliy shakllar. Individual ta'lim traektoriyasida tashkiliy shakllar komponenti o'quv jarayonini amalga oshirishning tashqi ko'rinishi va uni tashkil etish usullarini belgilaydi. U ta'lim mazmuni va metodlarini samarali joriy etish uchun zarur bo'lgan tashkiliy muhitni shakllantiradi hamda talabalarning individual xususiyatlari va ehtiyojlariga mos ravishda ta'lim faoliyatini tuzishni nazarda tutadi.

An'anaviy ta'lim tizimida asosiy urg'u

frontal (ommaviy) dars shakliga qaratilgan bo'lib, unda barcha talabalar bir vaqtda bir xil faoliyatni bajaradi. Individual ta'lim traektoriyasi sharoitida esa tashkiliy shakllar diversifikatsiya qilinib, ularning variativligi ta'minlanadi. Bu esa har bir talabaning o'quv faoliyatini shaxsiy rivojlanish ehtiyojlariga moslashtirish imkonini beradi.

Individual ta'lim traektoriyasida qo'llaniladigan asosiy tashkiliy shakllar quyidagilardan iborat: Birinchi navbatda, individual ta'lim shakli alohida ahamiyatga ega. Unda talaba mustaqil ravishda o'z ta'lim traektoriyasi asosida ishlaydi, topshiriqlarni bajaradi va bilimlarni o'zlashtiradi. O'qituvchi esa maslahatchi va tyutor sifatida ishtirok etadi. Bu shakl talabaning mustaqil fikrlashi va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Ikkinchi muhim shakl – kichik guruhlarda ta'lim. Bu shaklda talabalar umumiy maqsad asosida birgalikda ishlaydi, lekin har bir ishtirokchining individual vazifalari va rollari aniq belgilanadi. Guruhli faoliyat muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish, hamkorlikda muammo yechish va bilim almashish imkonini yaratadi. Shuningdek, aralash (blended learning) ta'lim shakli keng qo'llaniladi. U an'anaviy auditoriya mashg'ulotlarini masofaviy ta'lim elementlari bilan uyg'unlashtiradi. Bu shakl talabaga vaqt va joy nuqtai nazaridan moslashuvchanlikni ta'minlaydi hamda individual ta'lim traektoriyasini amalga oshirish uchun qulay shart-sharoit yaratadi.

Masofaviy ta'lim shakli ham individuallashtirishda muhim ahamiyatga ega. Unda elektron platformalar orqali o'quv materiallari

taqdim etiladi, onlayn muloqot va baholash amalga oshiriladi. Bu shakl ayniqsa turli sur'atda o'quvchi talabalar uchun samarali hisoblanadi.

Bundan tashqari, loyihaviy va tadqiqotga asoslangan tashkiliy shakllar ham individual ta'lim traektoriyasida muhim o'rin tutadi. Bunday shakllarda talabalar mustaqil yoki guruh tarzida amaliy muammolarni hal etadi, tadqiqot ishlarini olib boradi va natijalarni taqdim etadi. Bu jarayon ularning kasbiy va tadqiqot kompetensiyalarini rivojlantiradi.

Tashkiliy shakllarni tanlash va uyg'unlashtirishda moslashuvchanlik tamoyili ustuvor hisoblanadi. Ya'ni, ta'lim jarayonida talabaning rivojlanish dinamikasiga qarab shakllar o'zgartirilishi yoki bir-biri bilan kombinatsiya qilinishi mumkin. Bu esa individual ta'lim traektoriyasining samarali amalga oshirilishini ta'minlaydi.

Individual ta'lim traektoriyasida tashkiliy shakllar komponenti ta'lim jarayonini shaxsga yo'naltirilgan holda tashkil etishning muhim omili hisoblanadi. Uning to'g'ri tanlanishi va ilmiy asosda qo'llanilishi talabalarning o'quv faolligini oshirish, mustaqilligini rivojlantirish va ta'lim samaradorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

5. Baholash tizimi. Individual ta'lim traektoriyasida baholash tizimi o'quv jarayonining ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, u talabalarning ta'lim natijalarini aniqlash, tahlil qilish va ularning individual rivojlanish dinamikasini monitoring qilishga xizmat qiladi. An'anaviy ta'lim modellarida baholash, asosan, yakuniy natijani qayd etishga qaratilgan bo'lsa, individual yondashuv sharoitida u

uzluksiz, ko'p bosqichli va rivojlantiruvchi xarakter kasb etadi.

Individual ta'lim traektoriyasi doirasida baholash tizimi, avvalo, talabaning shaxsiy maqsadlari va ta'lim yo'nalishi bilan uyg'unlashtiriladi. Bu yerda baholash mezonlari yagona standartlarga asoslangan holda belgilanadi, biroq ularni qo'llashda individual farqlar hisobga olinadi. Ya'ni, talabaning boshlang'ich darajasi, o'quv sur'ati va rivojlanish dinamikasi baholash jarayonida muhim omil sifatida qaraladi.

Baholash tizimida formativ (joriy) va summativ (yakuniy) baholash usullarining integratsiyasi muhim ahamiyatga ega. Formativ baholash ta'lim jarayoni davomida amalga oshirilib, talabaning bilimni doimiy ravishda tahlil qilish, xatolarni aniqlash va o'z vaqtida tuzatish imkonini beradi. Bu esa individual ta'lim traektoriyasini korrektirovka qilishga xizmat qiladi. Summativ baholash esa muayyan bosqich yakunida amalga oshirilib, erishilgan natijalarni umumlashtirishga qaratilgan. Individual ta'lim traektoriyasida baholashning muhim xususiyatlaridan biri – uning kriterial xarakterga egaligidir. Ya'ni, baholash aniq belgilangan mezonlar va ko'rsatkichlar asosida amalga oshiriladi. Bu mezonlar talabaning faqat bilim darajasini emas, balki uning amaliy ko'nikmalari, tahlil qilish qobiliyati, mustaqil fikrlashi va kompetensiyalarini ham qamrab oladi. Shu tariqa baholash kompleks va xolis xarakter kasb etadi. Baholash jarayonida o'z-o'zini baholash va o'zaro baholash mexanizmlari ham muhim o'rin tutadi. Bu usullar talabalarda refleksiya ko'nikmalarini shakllantirish, o'z faoliyatini tahlil qilish va

mas'uliyat hissini oshirishga xizmat qiladi. Natijada talaba o'z ta'lim traektoriyasini ongli ravishda boshqarish imkoniyatiga ega bo'ladi. Zamonaviy sharoitda baholash tizimini samarali tashkil etishda raqamli texnologiyalar muhim ahamiyat kasb etadi. Elektron baholash tizimlari, onlayn testlar, avtomatlashtirilgan monitoring platformalari va ta'lim analitikasi vositalari talabalarning o'quv natijalarini tezkor va aniq baholash imkonini beradi. Ayniqsa, adaptiv baholash tizimlari talabaning javoblariga qarab topshiriqlar murakkabligini o'zgartirish orqali uning haqiqiy bilim darajasini aniqlashga xizmat qiladi. Baholash tizimida shaffoflik va adolat tamoyillari ham ustuvor ahamiyatga ega. Talabalar baholash mezonlari va talablari bilan oldindan tanish bo'lishi, baholash natijalari esa aniq va asoslangan bo'lishi lozim. Bu ta'lim jarayoniga bo'lgan ishonchni oshiradi va talabalarning o'quv motivatsiyasini kuchaytiradi.

Individual ta'lim traektoriyasida baholash tizimi talabalarning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi, ularning ta'lim natijalarini kompleks baholovchi va o'quv jarayonini takomillashtirishga xizmat qiluvchi muhim mexanizm hisoblanadi. Uning ilmiy asosda tashkil etilishi ta'lim sifatini oshirish va har bir talabaning shaxsiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Individual ta'lim traektoriyasi quyidagi didaktik imkoniyatlarni ta'minlaydi:

- Motivatsiyani oshirish: talaba o'ziga mos yo'nalishda ishlagani sababli o'qishga qiziqishi ortadi.

- Faollikni kuchaytirish: mustaqil ta'lim faoliyati rag'batlantiriladi.

- Natijadorlikni oshirish: bilimlar chuqurroq va barqaror o'zlashtiriladi.

- Shaxsiy rivojlanishni ta'minlash: har bir talabaning individual salohiyati to'liq ochiladi.

Individual ta'lim traektoriyasini samarali joriy etish uchun quyidagi shartlar muhim hisoblanadi: diagnostik tahlil asosida talabalar xususiyatlarini aniqlash; moslashuvchan o'quv dasturlarini ishlab chiqish; raqamli ta'lim platformalaridan foydalanish; o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish.

Xulosa. Individual ta'lim traektoriyasi zamonaviy ta'lim tizimini takomillashtirishda strategik ahamiyatga ega bo'lgan ilmiy-metodik yondashuv sifatida namoyon bo'ladi. Uning mazmun-mohiyati o'quv jarayonining barcha tarkibiy qismlarini – maqsad, mazmun, metod va vositalar, tashkiliy shakllar hamda baholash tizimini talabalarning individual xususiyatlari, ehtiyojlari va rivojlanish dinamikasiga moslashtirishdan iborat. Mazkur yondashuv ta'limni standartlashtirish bilan birga individuallashtirish tamoyillarini uyg'unlashtirish imkonini beradi.

Tadqiqot tahlillari shuni ko'rsatadiki, individual ta'lim traektoriyasi asosida tashkil etilgan o'quv jarayoni talabalarning bilish faolligini oshiradi, ularning mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini shakllantiradi va shaxsiy mas'uliyatini kuchaytiradi. Bunday sharoitda talaba faqat tayyor bilimlarni o'zlashtiruvchi emas, balki o'quv jarayonining faol sub'ekti sifatida ishtirok etadi. Natijada bilimlar chuqur va barqaror o'zlashtiriladi, ularni amaliy faoliyatda qo'llash imkoniyatlari kengayadi.

Maqsad komponentining individuallashtirilishi har bir talabaning shaxsiy va

kasbiy rivojlanishini aniq yo'naltirish imkonini bersa, mazmun komponentning variativligi ta'lim materiallarini talabalar ehtiyojlariga mos ravishda tanlash va tuzishni ta'minlaydi. Shu bilan birga, metod va vositalarning diversifikatsiya qilinishi ta'lim jarayonini faollashtirishga xizmat qiladi, tashkiliy shakllarning moslashuvchanligi esa o'quv faoliyatini samarali tashkil etish imkonini yaratadi. Baholash tizimining rivojlantiruvchi xarakter kasb etishi esa talabaning individual yutuqlarini aniqlash va uning ta'lim traektoriyasini doimiy ravishda takomillashtirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, individual ta'lim traektoriyasini samarali joriy etish raqamli ta'lim muhiti bilan uzviy bog'liq ekanligi aniqlandi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, elektron ta'lim platformalari va adaptiv o'qitish tizimlari ta'lim jarayonini avtomatlashtirish, monitoring qilish va individuallashtirish imkoniyatlarini kengaytirib, ushbu yondashuvning amaliy samaradorligini oshiradi. Bu esa ta'limning sifat ko'rsatkichlarini yaxshilash bilan birga, talabalarni zamonaviy mehnat bozori talablariga mos ravishda tayyorlashga xizmat qiladi.

Xulosa sifatida ta'kidlash joizki, individual ta'lim traektoriyasiga asoslangan o'quv jarayonini tashkil etish ta'lim tizimining raqobatbardoshligini oshirish, talabalarning intellektual va kasbiy salohiyatini rivojlantirish hamda ularni mustaqil hayot va faoliyatga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois mazkur yondashuvni ilmiy-metodik jihatdan yanada chuqur tadqiq etish, uning amaliy mexanizmlarini takomillashtirish va ta'lim amaliyotiga keng joriy etish dolzarb

vazifalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotskiy L.S. *Мышление и речь*. – М.: Лабиринт, 1999.
2. Bloom B.S. *Taxonomy of Educational Objectives*. – New York: Longmans, 1956.
3. Хуторской А.В. *Современная дидактика*. – СПб.: Питер, 2007.
4. Полат Е.С. *Новые педагогические и информационные технологии в системе образования*. – М.: Академия, 2008.
5. Селевко Г.К. *Современные образовательные технологии*. – М.: Народное образование, 1998.
6. Зеер Э.Ф. *Личностно-ориентированное профессиональное образование*. – Екатеринбург, 2002.
7. UNESCO. *Rethinking Education*. – Paris: UNESCO Publishing, 2015.
8. OECD. *Education 2030 Framework*. – Paris: OECD Publishing, 2018.
9. Азизходжаева Н.Н. *Педагогические технологии и педагогическое мастерство*. – Ташкент: Фан, 2006.
10. Мустафоева М. Talabalarni induvidual ta 'lim trayektoriyasi orqali oqitishning samaradorligi //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 88-90.
11. Мустафоева М. Induvidual ta 'lim trayektoriyasi-talabani ta 'lim sohasidagi shaxsiy imkoniyatlarini amalga oshirishning induvidual yonalishi //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 87-88.
12. Oltinbekovna M. M. PSYCHOLOGICAL APPROACH TO TEACHING A FUTURE PHYSICS TEACHER //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 86-92.
13. Oltinbekovna M. M. KOMPETENSIYAGA ASOSLANGAN TA'LIM: NAZARIYA VA AMALIYOT MUAMMOLARI //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – С. 622-625.
14. Munajat, Mustafoyeva. "INDIVIDUAL TA'LIM TRAYEKTORIYASI. "International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research (2023): 36-41.